

A Vértess hegység növényvilága

Prof. Dr. Bartha Dénes – intézetigazgató egyetemi tanár, NYME EMK NTVI

Vörösmarty Mihály Szép Ilonka c. költeményéből már mindenki hallott a Vértess erdőrengetegéről, ahová Mátyás király is szívesen járt vadászni. E hegység több mint 1200 edényes növényfajt felmutató növényvilága és növénytakarója sajátos vonásokat, jellegzetes keveredést mutat! Ennek főbb okai a nyugatról érkező szubatlanti, a délről, délkeletről jelentkező szubmediterrán klímahatásokban keresendő, amihez a Bársonyos nevű kistájunkon át nyugatról felkapaszkodó kisalföldi homoki, illetve a Mezőföld irányából benyomuló kontinentális löszflóra is járul. Ezen hatások eredőjeként a természetes vegetációban északnyugatról délkelet felé haladva három fontosabb sávot lehet megfigyelni. Az északnyugati sávban az üde lombos erdők (bükkösök, gyertyános-kocsánytalan tölgyesek) a legjellemzőbbek, előbbieik állományai ma már főként csak északias kitettségekben jelennek meg. Ott találjuk a legszebb égerligeteket is, továbbá a szurdokerdők java részét, s meredek hegyoldalokon a törmeléklejtő-erdőket. A délkeleti sáv flórája és vegetációja homlokegyenest különböző, ugyanis mészkedvelő tölgyesek és bokorerdők uralják, amelyek állományai sziklagyepekkel és lejtőgyepekkel mozaikoltak. A középső sáv – az említettekben következően – átmeneti jelleget mutat, amelyben uralkodnak a cseres-kocsánytalan tölgyesek, s a mély völgyekkel sűrűn szabdalta, változatos felszín miatt ott a legszembeötlőbb a

E hegyvidék változatos, értékes fajok alkotta növényvilágáról jellegzetes képek, benyomások élnek bennünk. A dolomit kopárok cserszömörécétől izzó vörösén át, a kis virágú hunyor zöldjébe öltözött kora tavaszi párás völgyekig, széles a természet nyújtotta paletta.

Primula auricula – medvefű kankalin.
Fotó: Korda Márton

flóra és a vegetáció keveredése. Emiatt nem meglepő, hogy az üde lombos erdők állományai közelében száraz tölgyeseket, gyepeket lehet felfedezni. E középső sáv különleges erdőársulása az elegyes karszterdő.

A bükkösök és a gyertyános-kocsánytalan tölgyesek legnevezetesebb növénye a babérboroszlán (*Daphne laureola*), amely jól jelzi a szubatlanti–szubmediterrán klímahatást. Meg kell még említeni a sasharasztot (*Pteridium aquilinum*), népi nevén a pátrácot, amely a nevezetes „Pátrácsi bükkös” névadója, s egyben a korábbi erőteljesebb tájhasználat jelzője is. A szurdokerdők sajátos, magashegységi és jégkorszaki elemekkel színesített flórát rejtetnek. 1932-ben a hegység fáradhatatlan kutatója, Boros Ádám találta meg a medvefűt vagy más néven cifrafűt kankalint (*Primula auricula*), amelyről bebizonyosodott, hogy a hazai populációk önálló alfajba (subsp. *hungarica*) tartoznak. A Dunántúli-középhegység hat pontján, s ebből a Vértessben egy helyen felbukkanó növény testvér alfaját (subsp. *auricula*) a Kárpátokban és az Alpokban havasi gyepekben, 1500–2000 m magasan találjuk meg.

Ezen a területen az erdőársulások között a mészkedvelő tölgyesek és különösen a bokorerdők érik el a legnagyobb fajgazdagságot. Számos fajuk közül a keleti gyertyánt (*Carpinus orientalis*) kell kiemelni, amelyet szintén Boros Ádám fedezett fel. Meglehetősen későn, csak 1953-ban találta meg ezt a különleges fafajt. Haraszt-hegyi előfordulását jégkorszak előtti maradványnak tekintik a botanikusok. Vegetációtörténeti szempontból az elegyes karszterdő a legkülönlegesebb, amely a Keleti-Ba-

Bokorerdő őszi pompában. Fotó: Konkoly-Gyuró Éva

Sorbus vértessensis – vértessi berkenye.

kony mellett itt fordul elő a legnagyobb kiterjedésben. Az északias kitettségű börcökön található állományok jellemző fafaja a bükk és a virágos kőris. E két ellentétes klímaigényű fafaj egymás melletti megjelenése arra vezethető vissza, hogy a jégkorszak utáni melegebb időszakban a virágos kőris vert itt tanyát, majd a hűvösebb időszakban benyomult a bükk is, de a szélsőséges termőhelyi adottságok következtében lecsökkent versenyképessége miatt nem tudta kiszorítani fényigényes társát.

A flóra keveredését, különösen a tagolt felszíni középső, átmeneti sávban, szemléletesen jelzik az ún. berkenye

Daphne laureola – babérboroszlán. Fotó: Bartha Dénes

kisfajok is. A lisztes berkenye és a déli berkenye, illetve a barkócaberkenye bonyolult hibridizációját a különféle, egymástól ökológiai szempontból lényegesen eltérő élőhelyek közvetlen közelsége tette lehetővé, amelynek eredményeképpen eddig 14 kisfaj került elő a Vértesből. Mindennek köszönhető, hogy a hazai 27 kisfajból a legtöbb ebben a hegységben él.

Fotó: Németh Csaba

Végezetül a Vértes délkeleti részén megfigyelhető, s onnan leírt jelenséggel kell megismerkednünk! Az ottani dolomit sajátossága, hogy a rajta kialakult flóra nagyszámú reliktumot őriz. Ennek oka a *Zólyomi Bálint* által 1942-ben felismert jelenségcsoport, amit dolomitjelenségnek nevezett. A mészkővel ellentétben erre a kőzetre az erőteljes fizikai aprózódás és a kismértékű kémiai mállás a jellemző. Ennek következtében a dolomitból felépülő hegyek sajátos geomorfológiájúak, éles gerincekkel, meredek, közettörmelékes (szemcsés) lejtőkkel. Az ezeken állandóan lefelé mozgó közettörmelék akadályozza a talajok képződését, a talaj fejlődését, s ezáltal a beerdősülést. Így a dolomitgerincek, gerinchez közeli meredek oldalak, sziklafalak évtűzezredeken keresztül erdőtlenek voltak. Rajtuk ma a délies kitettségű oldalakon nyíltabb, az északias kitettségű oldalakon zártabb gyepek vannak. A mikrodomborzat nagyon sok és nagyon különböző mikroklimatikus zugot hoz létre. Ezeknek az egymás közvetlen közelében található eltérő mikroklimájú zugoknak abban rejlik a jelentősége, hogy a makroklima változása (felmelegedés vagy lehűlés) esetén a növények már néhány méteres „vándorlással” is megfelelő körülményeket találnak ahhoz, hogy a számukra kedvezőtlen időszakot átvészeljék. Így fényigényes, de hidegtűrő és melegkedvelő növények egyaránt megmaradhatnak dolomitterületeinken, sok és több időszakból fennmaradt reliktumok gazdagítják azok flóráját. A dolomitterületek tehát flóracspadként működnek, több vegetációtörténeti időszak fajait gyűjtik össze, magas a reliktum megőrző képességük. Az elmondottakat további, de alárendeltebb

Carpinus orientalis – keleti gyertyán termés. Fotó: Bartha Dénes

jelentőségű járulékos hatás is erősíti. A dolomit magas magnéziumtartalmának enyhén mérgező hatása is „fékezheti” a fű- és sásfélék növekedését, ezáltal a gyepek záródását, így kedvezőbb lehetőséget – kisebb konkurenciát – teremtve a magas magnézium-koncentrációhoz alkalmazkodott, de azt rendszerint nem igénylő „dolomitnövények” számára.

A dolomitjelenség a hazai tájaink közül a Dunántúli-középhegység egyes területein (Keszthelyi-hg., Keleti-Bakony, Vértes, Budai-hegység) figyelhető meg a leglátványosabban. A leírtak tudatában bizonyára érthető, hogy az itt végzett fenyvesítések és a muflon betelepítése miért okozott gondot, s váltotta ki sokak rosszallását. 🌿

Élőhelykomplex a Vértes délkeleti részén. Sziklapgyep, lejtőgyep, bokorerdő, mészkedvelő tölgyes, cseres-kocsánytalan tölgyes. Fotó: Bartha Dénes